

МИХАИЛ ПЕКОВ -МАЙСТОР НА СТРУННИЯ КВАРТЕТ И КАМЕРНО-ИНСТРУМЕНТАЛНОТО ПИСМО

Резюме

Настоящата статия разглежда някои проблеми в стилистиката и особеностите в творчеството за струнен квартет на Михаил Пеков. Акцентиращ се върху периодизацията и времевата рамка на активността му в този жанр, потърсени са връзки на неговия музикален език и изразни средства с някои глобални явления в еволюцията на композиторските техники през 20 и 21 век. Авторът прави паралели между естетиката и творческия натюрел на Михаил Пеков и глобално затруднената комуникацията между творец – публика през последните 100 години.

Ключови думи: струнен квартет, авангард, постмодернизъм, инструментална музика.

MIKHAIL PEKOV - MASTER OF THE STRING QUARTET AND THE CHAMBER-INSTRUMENTAL LETTER

Stoimen Peev

Abstract

This article examines some problems in the style and peculiarities of the work of a string quartet of Mikhail Pekov. Emphasis is placed on the periodization and time frame of his activity in this genre, links to his musical language and means of expression are sought with some global statements in the evolution of compositional techniques in the 20th and 21st centuries. The author draws parallels between the aesthetics and the creative nature of Mikhail Pekov and the global difficult communication between the artist - a publication in the last 100 years.

Интереса на българските композитори към жанра струнен квартет започва от 1928г., когато Любомир Пипков създава първата си творба като студент в

Париж. Неговите колеги от второто поколение покровителствани от квартет „Аврамов“, а по-късно от „Димов“ създават не само изключително успешни произведения, но и трасират пътя за многопосочно развитие на жанра. В ранния етап се наблюдават две основни тенденции: Панчо Владигеров, Парашкев Хаджиев и Веселин Стоянов остават в лоното на концепцията за „българския национален стил, а бащата на българския струнен квартет Любомир Пипков и Марин Големинов трасират пътя на жанра в посоката на неокласицизма повлияни отчасти от техните по-млади колеги Константин Илиев и Лазар Николов. Специално внимание заслужава третият струнен квартет с тимпани на Любомир Пипков, написан специално за квартет „Димов“, където оригиналният подход към жанра хвърля мостове към днешните камерни ансамбли с нерегламентиран състав.

Третото поколение български композитори развива жанра, обогатявайки го с новия и актуален тогава атонален и додекафоничен език. В количествено отношение се запазва „традицията“ всеки композитор да оставя по 3-4 квартетни творби. В близо 100 годишната история на струнния квартет у нас с огромен интерес към квартетното творчество се открояват четирима автори – Марин Големинов, Васил Казанджиев, Велислав Заимов и Михаил Пеков. Своеобразни „рекордьори“ по обем творчество засега са Михаил Пеков и Марин Големинов. В този факт има логика – и двамата са великолепни цигулари, които с удоволствие са свирили както в струнен квартет така и във всички разновидности на оркестрите.

Тръгнал по собствен път, встрани от всякакви моди, Михаил Пеков застава привидно на консервативни позиции. Днес те го поставят в модерна „актуалност“, защото в контекста на „посмодерността“ той се вписва като автор който има КАКВО и КАК да каже на съвременния слушател - обременен

от агресивно свръхпредлагане на всякакви пошлости на културната индустрия, анахронизми или претенции за „иновативност“.

Творческите импулси при Михаил Пеков възникват както от вътрешни така и от външни фактори. В голяма степен те са провокирани от великолепните български квартети, които наследиха славните традиции на „Аврамов“ и „Димов“. Трябва да отбележим, че въпреки високата производителност в този жанр във всички свои произведения Михаил Пеков запазва свеж емоционален тонус, искреност и спонтанност.

Михаил Пеков се оформя личностно в години на икономически и културен подем. Израсъл във Видин - град с големи културни и музикални традиции още от края на 19 век, той има късмет да попадне в полезрението на великолепния педагог Веселин Стоянов, а след това специализира в Санкт Петербург и Будапеща. Работата като оркестрант в Софийска филхармония, срещата му „отвътре“ с голямата музика и практическия му поглед върху техническите проблеми при обезпечаване на реализацията на произведения от различни жанрове оказват огромно влияние в редкия му професионализъм. Михаил Пеков създава своята прекрасна музика без да натоварва излишно изпълнителите си с екстремни трудности, които /както често се случва при негови колеги/ с нищо не допринасят за реализирането на конкретни творчески идеи. Тази специфика на неговия почерк е причината изпълнителите да насочат и концентрират своите сили и внимание към емоционалния прочит, процесуалността и драматургичното изграждане на творбите му.

Михаил Пеков стъпва на твърда почва, като уважава миналото и европейските традиции, но не остава безразличен към проблемите, вълненията и напрегнатия пулс на настоящето. В произведенията си той утвърждава най-високи хуманистични идеали, отстоявайки твърдо кредото си, че концертната зала не е лаборатория, в която слушателите се канят единствено за да се

запознаят със самоцелни експериментални опити, които са далеч от смисъла, философията и високия етичен идеал на изкуството да издига човешкия дух над ежедневно дребнотемие и баналност.

Имах късмета да се запозная със спецификата на интерпретация на някои творби под личното наблюдение и съвети на автора. Срещите ми с Михаил Пеков допълнително разшириха хоризонта на познанията ми. От тях научих много не само в моята специалност, но и за музиката на най-видните европейски майстори, както и от Второто поколение български композитори.

Започвайки своята еволюция през втората половина на 70-те години, Михаил Пеков остава диря на своеобразен, интригуващ автор, с нестандартна и ярка чувствителност, както и с емоционално, заразително, дистанцирано от споровете „за“ или „против“ най-модерните тенденции на 70-те, 80-те и 90-те, творчество. В него този нестандартен автор открива интригуващо, индивидуално пречупване на жанрове като симфонията, инструменталния концерт, струнния квартет, струнното трио. Така Михаил Пеков, който почти никога не претендира да е „модерен автор“, представителен за актуалния повик към промени в езика, естетиката и интерпретацията на идеята за музикално творчество, се оказва фигура, осъществила сложен синтез между постмодерната неоромантика, прочита-дълбочина на традициите в тези жанрове. Той осъществява пречупване на жанровите граници: между камерно и симфонично, между традиционно и развлекателно, между стилизиран фолклор, класичност и ги обвързва в атрактивен, оригинален, въздействащ свой език. В творческата му индивидуалност откриваме няколко основни белега: **синтезност**, която намира в разпадането на границите между класика /фолклор/популярно. С това той постига ярка, комуникативна музика, т.е. на фона на сложните поставангардни разпади, той става изразител на привлекателността на съвременната музика за публиката.

Друга негова основна черта е *натюрелът му на лирик*: и в симфоничните, и в камерно-инструменталните си опуси, той избягва внушението за колизия, конфликтност и търси идеята за лирично-светло послание, за музика, чиято емоционална внушаемост привлича с кода на красивото. Това е белег, който е съзвучен на постмодерните тенденции от края на XX век. Най-накрая, но не по значение, без да цитира конкретен материал, М.Пеков демонстрира един вид „пренебрежение“ към изходно-материалните избори на XX век, и по този начин синтезира в музиката си *отвореност към всички видове интонационни източници: танго, фолклор, песенност*, без да избягва образността, внушена от голямата класическа и романтична симфонична традиция – Малер, Шостакович, и др...

Михаил Пеков се интересува най-много и открива най-ярките си прояви като композитор в жанровете на симфоничното и камерното творчество – т.е. на най-мощните форми, в следването на „проверените“ класически пътища. В контекста на традицията, в прочита на сонатността и сонатно-симфоничните традиции (нещо, което не е характерно за втората половина на XX в.), той намира вдъхновение и идеи за нейното естетическо и творческо преосмисляне. С други думи – Пеков развива в творчеството си камерните жанрове, следвайки голямата романтична традиция, като я изпълва с оригинален език, ярки модели и жанрови идеи. В творчеството му това се отразява особено активно най-вече след 90^{-те} години.

Освен акцента върху симфоничното, както и голямото жанрово разнообразие, трябва да се подчертае, че Пеков има по-специално отношение към творбите за цигулка (например Концерт за две цигулки), като пише някои крупни творби за този инструмент. Вероятно и поради специалното му отношение към звука на цигулката и щрайховите инструменти, той създава 26

струнни квартета. Споменаването на тези цифри е достатъчно, за да се открие пристрастието му към симфонията, цигулковия концерт, струнния квартет – нещо, с което той се отличава в контекста на своите съвременници от българската композиторска школа

М.Пеков е свирен автор, който осъществява много активна връзка с изпълнителите си: голяма част от камерната музика, която той създава, е посветена на изпълнителите му. Изключително важен фактор в създаването на струнните му квартети в края на ХХ и началото на ХХІ век е творческото сътрудничество с квартет „София“, който осъществява редица премиери: квартети 12, 13, 17, 19 и др.

Основните изследователи, занимавали се с творчеството на М.Пеков отбелязват дълбоката „бразда на оригиналност“, която определя М.Пеков като автор, неприемащ 12 тоновете и алеаторно-сонорните методи от една страна, но също и като автор, който се самоотделя, който скъсва и с академизма и повторението на традициите. Още от най-ранните музикологични обобщения на творчеството му се налага този извод.. Композитора изминава дълъг път, намирайки себе си, защото преживява творческата си еволюция като вътрешно обновяване на жанра на симфонията и на струнния квартет. Изпълването на класическите жанрове и на тоналния език с ново съдържание той осъществява чрез два основни елемента: в поетиката си, чрез формулирането на комуникативност и естетика на непосредствено-директното въздействие, която той нарича „естетика на светлината“.

Михаил Пеков открива в своята естетика нов пласт на лирическото. Вторият елемент е тематизмът, който се разбира в музиката му като превес на мелодическото, на насищане на цялата музикална тъкан с мелодически линии и линейни елементи. Михаил Пеков строи своите инструментални опуси, с

вглеждане в тематичното изключително върху принципът на мелодията, и като синтез на жанровост, класичност, т.е. на вътрешна отвореност на езиковите пластове на класичното, фолклорното, съвременното и пр., които взаимодействат в оригинална, непредзададена форма. Така и принципът на комуникативността, и принципът на тематичното (тематизмът) естетизират въздействието на класическата традиция. Затова еволюцията му и в симфоничното, и в квартетното му творчество е нестандартна. В различните му творчески периоди се появяват образци-еталони, в които постига откритията си не винаги по рационален, а по-скоро по интуитивен, вътрешен път. Във всеки случай той винаги създава оригинална трактовка на музикалните жанрове, нещо което е извънредно важен момент в струнните му квартети. Това важи както за симфоничното, но и по-специално в камерно-инструменталното му творчество.

Също много важен елемент е връзката/посредническата роля, която фигурата и музиката на М.Пеков играят, поставяйки и очертавайки в контекста на българското творчество една актуална ниша за слушателите-съвременници, за хората, за които чувствителността и пулса от края на 80 и 90-те години на ХХ век е необходимост. Затова още от първите инструментални опуси, публиката е привлечена от музиката на М. Пеков. С една дума: със своята симфонична и камерно-инструментална концепции, той създава и социално-естетско послание, което характеризира позицията му на творец. В контекста на казаното разбираме например извънредната популярност на струнните му квартети. Сред тях наистина има опуси, които квартет „София“ включва често в концертите си, т.е. те са постоянен репертоар, изпълняван с голямо удоволствие и от други квартетни състави. Това е така, защото първо, М.Пеков, който познава щрайховите инструменти, създава своите квартети с много

тънко познаване на инструменталните възможности на цигулката, виолата, челото. Също и изпълнителите ги свирят с голямо удоволствие: заразяващият им характер, мелодическа яркост, нестандартността им предизвиква извънредно добрият им прием от публиката.

Тук специално трябва да отбележа и факта, че всеки от жанровете: и симфонията, и концертът и квартетът са третираны по коренно различен начин.

Симфонията, според Михаил Пеков е комуникативно-театрален жанр, чиито „герои“ – нейните теми и насоки – представляват чувствителността от края на ХХ век в един обобщен музикално-абстрактен език. Инструменталния концерт, особено неговите опити в концертите за цигулка и камерния концерт за две цигулки – търсят виртуозната изява и подчертават всестранно мелодическата инвенция на автора. Нестандартно за М.Пеков, той открива вдъхновение или инспирация от различни исторически епохи, които определено поставя в основата на своето индивидуално, много емоционално творческо въздействие. Жанрът на струнния квартет, сравнен с другите два, цялостната му еволюция, са решени в творчеството на М.Пеков по различен начин. Преди всичко М.Пеков създава струнни квартети през целия си живот.

В квартетното му творчество, според мен виждаме квинтесенцията на всеки негов творчески период: напрегнатото търсене за обновяване на музикалния език в първите квартети (от №.1 до № 3). Те са писани в периода до 1962-64 г, когато М.Пеков търси обновяване и открива индивидуалността си в разширено-тоналния език. В следващия цикъл квартети: от № 4 до № 10 виждаме развитието на неговия зрял творчески период, когато се появява идеята за синтезност на музикалния език. Това е периодът на написване на „Стабат матер“ и др – този път търсенията на автора са насочени към синтезиране на пластове: класически, фолклорен, съвременен. Общочовешките теми се изразяват в синтеза на национално и европейско, на

традиция, която намира пътищата и отвореността си към емоциите на съвременника. Най-сетне като особено специален и представителен от гледна точка на струнния квартет се очертава неговият трети творчески период, с мащабния цикъл от късни квартети. Тук специално виждаме един зрял, необикновено оригинално решен стилистичен, естетически и езиков период в творчеството на М.Пеков: след 1989. Именно за този период е и най-представителен жанрът на струнния квартет.

Езиковият и естетическия прелом в творчеството на М.Пеков настъпва след 1989г. Тъй като той е творец, реагиращ на социалната чувствителност, тази историческа граница отключва в него две посоки: задълбочаването в нов подход към самата музикална материя, нейното изпълване с вътрешно съдържание, откъсването от всички познати идиоми, естетическа дистанция и ирония към жанровите модели.

М.Пеков през 90-те години започва да мисли с посока към „чистата територия“ на музикалните знаци, дори и когато синтезира езикови елементи: и от класическите открития, и от фолклора, като елемент и „цвят“ и най-сетне - от жанровите модели, като например прословутият квартет № 19, който вплита танго в себе си.

Сега директните комуникативни и дори жанрови внушения, било от фолклора, било от жанрови елементи на танцувалността като танго, хоро и т.н., прерастват във философски елементи на мелодиката, самата тъкан на квартетите се изпълва със силна, неортодоксална мелодика. Понякога М.Пеков звучи по-абстрактно; позволява си повече свобода и нестандартност при тълкуването на жанровите модели.

Новият цикъл квартети, които условно можем да разделим на няколко етапа: от 2004 до 2007, когато са създадени Квартети №.17–22., в които действително М.Пеков е най-свободен, както и най-ярък. Тук създаването на

квартетното му творчество е обвързано с участието и близостта му с квартет „София“, в който участват изявени инструменталисти като примариусите Ангел Станков, Стоимен Пеев, вторите цигулари Николай Гагов, Йордан Димитров, виолистът Валентин Геров, виолончелистите Николай Беспалов, Джефри Дийн и Любомир Ников. Много често те осъществяват премиерите на негови квартети. Тези премиери са отбелязвани от критиката като кулминации на техните представителни концерти, в същност може би най-яркият и наситен период за квартетното творчество на Михаил Пеков. Самите изпълнители свързват пътя на състава си с творчеството на М.Пеков в областта на струнния квартет – и така в творчеството на автора се появява „възходяща серия квартети“, нова образност, открива се нов фокус на спонтанното преживяване, стилизацията и естетизацията на жанра.

Квартетното творчество на Михали Пеков със сигурност ще вълнува и привлича бъдещите поколения български инструменталисти и публика.